

УДК 811.112.2:81'373.7.

**МОТИВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ ТИПИ У
ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ ФОНДІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
(НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ)**

Дмитренко О. П.

У статті розглянуто мотивацію як один із найважливіших складників фразеологічної семантики, вивчено та виокремлено її типи.

Ключові слова: мисленнева мотивація, синхронічна та діахронічна мотивація, конкретно-образна мотивація, синтаксична мотивація, країнознавча мотивація, комбінована мотивація.

У статье рассмотрено мотивацию как один из важных составляющих компонентов фразеологической семантики, исследованы, выделены ее типы.

Ключевые слова: мысленная мотивация, синхроническая и диахроническая мотивация, конкретно-образная мотивация, синтаксическая, становедческая мотивация, комбинированная мотивация.

The article focuses on the motivation as the main part of phraseological meaning, studies and describes its types.

Key words: mental motivation, synchronic and diachronic motivation, specifically-figurative motivation, syntactic motivation, blending of types of motivation.

Мета даного дослідження – представити мотивацію як один з основних компонентів фразеологічної семантики, здійснити різнобічне, детальне її вивчення та виокремити її типи.

Актуальність даного пошуку зумовлена глобальною зміною вектора дослідження мовних явищ з опису на їх пояснення, проблемою відображення та категоризації дійсності мовними одиницями вторинної номінації, зростаючим інтересом до мотивації як пізнавального процесу, як структури представлення знань про довкілля.

Проблема мотивації зародилася у концепції вчення В. фон Гумбольдта про внутрішню форму мови. Постулат про мотивованість/немотивованість елементів мови, як відомо, був уведений у лінгвістичний ужиток Ф. де Соссюром. У наш час з'являється багато праць, у яких мовні явища аналізуються не тільки з точки зору їх ролі й місця у системі мови, а й з точки зору їх обумовленості екстралінгвістичними (культурними, соціальними, когнітивними тощо) чинниками (Н.Д.Арутюнова, Н.Н.Болдирев, А.Вежбицька, В.Г.Гак, О.С.Кубрякова, Ю.С.Степанов, А.Д.Шмельов, О.Д.Добровольський тощо).

Результати опрацювання праць українських та зарубіжних учених щодо заданої проблеми свідчать, що дослідження мотиваційних зв'язків

лексичних одиниць займає чільне місце у доробку лінгвістичної науки. Питання мотивованості лексичних одиниць розробляли відомі вчені: О.І.Влінова, В.Г.Гак, М.Д.Голев, Т.Р.Кияк, О.С.Кубрякова, О.О.Потебня, І.С.Улужанов тощо. В останню чверть ХХ ст. та на поч. ХХІ особливо інтенсивний розвиток демонструє мотивологічний напрямок у термінознавстві [2-4; 7; 9]. Констатуючи досить велику кількість робіт у сфері мотивологічного термінознавства, проблема мотивованості ускладнених мовних знаків залишається однією з найскладніших та найменш досліджених. Мотивація ускладнених мовних знаків не знайшла свого широкого висвітлення. Наявна досить незначна кількість робіт з цієї проблеми [12-14; 16; 17].

Учені Д.Добровольський та Е.Пірайнен виокремили наступні типи мотивації ідіом: метафоричну мотивацію з її підтипами (кінеграми й узуальна гра слів), символічна мотивація, інтертекстуальна мотивація, індексальна мотивація та змішаний тип мотивації [17]. У царині когнітивної ономасіології сучасні студії намагаються по-новому підійти до розв'язання проблем мотивації. О.О.Селіванова пропонує оригінальну типологію мотиваційних процесів, що ґрунтується на специфіці вибору мотиваторів із певних фрагментів знань про позначуване. Запропонована дослідницею нова

типологія мотивації впливає із статусу фрагмента концептуальної моделі, вибраного мотиватором ономазіологічної структури та виокремлює три типи мотиваційних відношень: пропозиційно-диктумний, асоціативно-термінальний, змішаний [13; 14].

Оскільки мотивологія як наука перебуває на стадії становлення і загальні вихідні позиції у її теорії ще не сформовані, вчені-дослідники для вирішення дослідницьких завдань розробляють свої власні принципи та положення. Не є виключенням і даний пошук, у якому зроблено спробу показати розмаїття способів мотивації фразеологічних одиниць соціально-економічної сфери, показати мотивацію як динамічну категорію, класифікувати її на синхронічну та діахронічну та представити основні типи мотивації.

У лінгвістиці існують різні підходи до визначення поняття мотивації. Її визначають як "знак значення" (В.М.Комісаров), "усвідомленість внутрішньої форми" (Р.А.Будагов), як "наскрізну лінгвопсихоментальну операцію формування ономазіологічної структури" (О.О.Селиванова), "як зв'язуючий асоціативно-образний ланцюжок між денотативним, сигніфікативним значенням ідіоми, її емотивною, оцінною, стилістичною характеристиками і внутрішньою формою" (О.В.Дубицька). Ми визначаємо мотивацію як лідируючий, невід'ємний компонент фразеологічного значення, як асоціативно-образний зв'язок між денотативно-поняттєвою сферою мотивувального значення та денотативно-поняттєвою сферою мотивованого значення ФО.

Не зважаючи на те, що ніхто з дослідників не заперечує вторинності походження фразеологічних одиниць (далі – ФО), все ще лунають думки про невмотивованість частини ідіом, викликаних забуттям їх внутрішньої форми, неможливістю визначити їх прототипи, розкрити шляхи утворення та формування цілісного значення. "Вторинність ідіом, – зазначає Т.З.Черданцева, – є нічим іншим, як мотивованістю цих мовних знаків, що складаються з одиниць мови..." [16, с. 73].

Основою для дослідження мотивації є проблема відображення дійсності мовою. Мотивація наочно виражає основну гносеологічну функцію мовного знака – мовну фіксацію знань, уводить найменування у систему мови як мовну одиницю, розвиває та актуалізує її у процесі функціонування.

Мотивація є динамічною категорією і розглядається у тісному зв'язку з ВФ, що лежить в основі мотивації значення ФО. Відповідно до ВФ, яка має як синхронічну, так і діахронічну глибину, ми розмежовуємо синхронічну і діахронічну мотивацію. Синхронічна мотивація спирається на сучасне асоціативно-образне представлення ВФ ФО, є прозорою і зрозумілою сучасним носіям мови, напр.: *auf eigenen Füßen/Beinen stehen* (стояти на власних ногах) – "бути самостійним, економічно незалежним" [RW, В., 11, с. 250]. Діахронічна мотивація породжується причинами: а) екстралінгвального характеру, викликаним забуттям конкретних звичаїв, традицій, імені діяча, на основі яких відбулася фразеологізація змінного словесного комплексу (далі – ЗСК), наприклад, ФОСЕР *das ist für den alten Fritzen* (ugs. scherzh.) – "задача" [RW, В. 11, с. 244]. Смысловим компонентом є *Fritz(en)* –

ім'я пруського короля Фрідріха Вільгельма I, який був надто жадібний і своїм підлеглим платив надто мало за їхню службу; б) внутрішньолінгвального характеру, викликаним наявністю компонентному складі ФО архаїзмів, жаргонної лексики, архаїчних граматичних форм та діалектів, наприклад ФОСЕР (*etw.*) *das Geld in Scheffeln einheimsen* – "загрибати великі гроші", *sein Geld scheffelweise ausgeben* – "смітити грошима" [ВНРС, т. 2, с. 294], де ЛЮ *Scheffel*, яке означало стару, різну за величиною (від 50 до 222 літрів) міру ваги, частіше для вимірювання зерна (четверик, відро).

Більшість ФО є семантично мотивованими. Мотивованість ФО, на відміну від слів, є ситуативною. В основі мотивації значення ФО лежать цілком реальні, зрозумілі носіям мови життєві ситуації, що вказують на інші ситуації, за допомогою яких індивід називає предмети чи явища, кваліфікує, виражає своє особисте сприйняття та емоційне ставлення до них [16]. Ситуативну мотивованість ФОСЕР ми поділяємо на мотивованість: а) цілком буденними, звичними для носіїв мови ситуаціями, наприклад: ФОСЕР *die Beine unter jmds/fremden Tisch strecken*, що означає "простягти ноги під столом". Для зручності будь-хто може простягти ноги під столом. У результаті ментальних операцій ЗСК став позначати ситуацію "жити чужим коштом, їсти чужий хліб" [RW, В. 11, с. 773]; б) абсурдними ситуаціями з точки зору логіки висловлювання та мовної картини світу, наприклад: *Wasser in ein Sieb schöpfen* [НУФС, т. 2, с. 303], дослів. носити воду решетом, *sich am kalten Ofen wärmen* дослів. грітися біля холодної печі, *Schnee im Ofen backen* [НУФС, т. 2, с. 87], дослів. випікати сніг. Матеріальним вираження абсурдності таких ФО є їх ВФ, на базі якої виникають асоціації, що породжують образ чи образність та оцінку. Дійсно, ніхто не носить воду решетом, не гріється біля холодної печі, не випікає нічого з снігу. Унаслідок ментальних операцій така абсурдність стає базою для утворення ФОСЕР, що виражають поняття "робити марну роботу". Фразеологічне значення цих ФО має найвищий ступінь конотативності [5, с. 50], а також демонструє менталітет та креативність нації у процесі категоризації навколишнього світу; в) ситуаціями, що базуються на життєвому практичному досвіді індивіда, підкріпленому екстрамовними сутностями, як от: ФОСЕР *wissen, wo der Weizen am besten blüht* дослів. знати, де найкраще цвіте пшениця, та фразеологічне значення – "знати, де можна отримати найбільший прибуток" [Кі, с. 914]. Виростити пшеницю на бідних заельзаських ґрунтах було дуже важко. Як, де і коли сіяти пшеницю на не цілком придатному ґрунті вимагало від німецького господаря не абияких знань та умінь. Той, кому вдавалося виростити та зібрати хороший урожай пшениці, вважався вмілим, успішним та багатим. Аналогічно мотивована й наступна ФО *wissen, wie der Hase läuft* – "знати, як взятися до справи" [НУФС, т. 1, с. 312]. Дійсно, лише досвідчений мисливець може розпізнати заплутані сліди зайця.

На основі фразеологічних одиниць на позначення соціально-економічних реалій (далі – ФОСЕР) актичного матеріалу було виокремлено наступні типи мотивації:

1) **конкретно-образна мотивація** базується на конкретному, "речовому" образі, який легко уявити. У цьому випадку використовується модель уяви, що насправді це має місце і відповідає дослівному значенню, редукованому до гештальт-структури, наприклад: *auf dem Pflaster liegen/sitzen* – "бути безробітним" [RW, В. 11, с. 576]. В основі образу даної ФО є ситуація, коли хтось лежить/сидить на брукувці міста, а отже, нічого не робить. Ми чітко можемо уявити й наступну ситуацію, коли людина за свою працю отримує лише яблуко і яйце, усвідомлюючи, що цього надто мало для оплати виконаної роботи. Тому ФОСЕР *für einen Apfel und ein Ei/für'n Appel und'n Ei arbeiten* (ugs.) означає "працювати за надто низьку плату" [RW, В.11, с. 53]. Цілком зрозумілими є й наступні ситуації, коли хтось із батьків сидить на лаві своїх дітей, але ФОСЕР *seinen Kindern auf der Bank sitzen* набула значення "бути на утриманні своїх дітей" [БНФС, т. 1, с. 200];

2) **мишленева мотивація** не викликає асоціацій з яким-небудь конкретно представленим образом, ситуацією. Такі образи усвідомлюються "внутрішнім поглядом", наприклад: *die Arbeit/das Geschäft kleckert* [so] (bringt [nur] ab und zu/etwas ein) – "бізнес ледве животіє" [WuW, с. 349], *die Wirtschaft liegt am Boden* – "економіка занепадає" [WuW, с. 147], *die Wirtschaft geht einem neuen Frühling entgegen* – "економіка розвивається, процвітає" [НУФС, т. 1, с. 192], *den Marktübersättigen* – "на ринку пропозиція перевищує попит" [DUW, с. 762]. У наведених прикладах робота/бізнес, економіка, ринок уподібнюються живим істотам, які виконують певні дії, як от: *kleckern* – просуватися з великими труднощами, часто зупиняючись; *am Boden liegen* – лежати на землі / підлозі через втому чи знесиленість або ж *einem neuen Frühling entgegengehen* – йти на зустріч новій весні, що несе пробудження, розвиток та розквіт природи;

3) **мотивованість компонентом чи компонентами із символічним значенням**. Ця мотивація вимагає знання символіки як окремих процесів, виражених у вигляді ситуацій та фактів, що відображають істинні реалії чи реалії невидимих світів. Символ є стійким способом, структурою, зразком, канонем пізнання дійсності. У межах загальної теорії семіотики символ визначають як знак, "що передбачає використання свого первинного змісту як форми іншого, абстрактнішого і з більш узагальненим змістом" [15].

У досліджуваному корпусі ФО було виявлено різноманітні символи, що покликали до життя низку ФОСЕР. Це передусім символи-архетипи, фіто-, зоо-, кольоросимволи:

а) **das Brot** (хліб) – символ найнеобхіднішого для існування людини → заробіток → наявність/відсутність його → бідність: *das liebe/das tägliche Brot* – "життєво найнеобхідніше" [НУФС, т. 1, с. 124], *nicht das Salz zum Brot/zur Suppe haben* – "перебувати у великій нужді" [RW, В.11, с. 641];

б) **grüner Zweig** дослів. зелена вітка (символ успіху, процвітання у древніх германців): *auf keinen grünen Zweig kommen* або *auf einen (keinen) grünen Ast kommen* дослів. "не ступити на зелену вітку" → "(не) домогтися успіху, (не) бути забезпеченим матеріально" [DUW, с. 1810];

в) **die Nuss** (горіх ліщини), **der Pappenstein** (стебло кульбаби), **die Linse** (сочевиця) → незначна їх кількість → безцінь/дешевизна → "те, що надто дешево коштує": *keine taube Nuss wetzt sein* – "що-н. не варте й щербатої копійки" [RW, В.11, с. 760]; *keine hohle Nuss für etw. (A.) geben* [БНФС, т. 2, с. 160];

г) **der Hund** (собака) – символ "матеріальної бідності": *auf Hund kommen* – "збідніти, повністю занепасти" [RW, В.11, с. 378], *jmdn., etw. auf den Hund bringen* – "розорити, знищити когось" [RW, В.11, с. 378];

г) **der Himmel** (небо) – символ розкішного, заможного життя на землі: *der Himmel auf Erde* – "розкіш, рай на землі, заможне життя";

д) **schwarze/graue Farbe** (чорний/сірий колір) – символ негативного: *der graue Markt* – "власне заборонений ринок, що торгує товарами та послугами (але який не помічає влада)" [RW, В.11, с. 504], *etw. im Schwarzhandel kaufen* – "купити щонебудь на чорному ринку, з-під поли" [НУФС, т. 2, с. 182], *etw. schwarz verkaufen* – "продавати нелегальні товари" [БНФС, т. 2, с. 330];

4) мотивованість **немовними знаками**. Під немовним знаком ми розуміємо певний матеріальний об'єкт, що не є засобом спілкування, а виступає як представник іншого предмета. Такі знаки індивід тлумачить певним способом, оскільки знає його зі свого досвіду. Деякі джерела називають немовні знаки ознаками [ЛЭС, с. 167]. Немовний знак має свій денотат, це те, що цей знак позначає. Наприклад, знаком того, що підприємство діє, працює, є *der rauchende Schlot/Schornstein* (дослів. фабрична труба, з якої йде дим): *die Schlotte rauchen/der Schlot raucht* [nicht mehr] – фабричні труби більше не димлять → "справи (не) йдуть повним ходом" [НУФС, т. 2, с. 167], *der Schornstein raucht wieder* (ugs. scherz) – "справи (знову) йдуть повним ходом" [НУФС, т. 2, с. 173].

У багатьох мовних колективах руки, що лежать у кишені, є знаком бездіяльності, ледарювання: *die Hände in den Schoß legen* – "не працювати, бездіяти" [RW, В. 11, с. 319]. Знаком володіння чимось, його економічного використання є знаходження великого пальця руки на чомусь: *auf etw. den Daumen halten/haben* (ugs.) – "володіти чимось самому і економічно розпоряджатися ним" та *den Daumen auf den Geldbeutel halten* – "економічно розпоряджатися грошима" [RW, В. 11, с. 159].

У результаті загальноприйнятої домовленості колір може також бути немовним знаком (правило німецьких купців показувати дефіцит червоним олівцем, а прибутки – чорним), наприклад: **rote Farbe** (червоний колір) – "Увага! Збитки": *in die roten Zahlen kommen/geraten* – "заснавати збитків" [RW, В.11, с. 889]; **schwarze Farbe** (чорний колір) – **прибутки**: *in die schwarzen Zahlen kommen* – "знову приносити прибутки" [RW, В.11, с. 890], **schwarze Zahlen schreiben** – "приносити/давати прибутки" [RW, В.11, с. 889];

5) **фоносемантична мотивація** ФО, що вміщує фономатичну алітерацію, асонанс, паронимазію, ономатопею, рифму, метр, акцентно-складовий повтор. У лінгвістиці перераховані засоби часто

називають евфонічними, проте, як зазначає В.Г.Логачова, ця назва не цілком повно розкриває їх роль у семіотичній організації ФО, не враховується їх семантичне навантаження [11]. Суть цієї мотивації не в приємному звучанні (евфонії), а в семантичній функції фонетичних елементів ФО. Смыслову цілісність парних ФОСЕР обумовлюється: а) єдністю образу: *unter Dach und Fach* – “захисний, доведений до успішного кінця” [DUW, с. 312], де *Fach* означає відстань між кроквами у будинку селян північних регіонів Німеччини; б) віднесеністю до одного й того самого поняття (співвідносні одиниці є синонімами чи тематично близьким компонентами) чи до родового поняття вищого порядку (при компонентах-антонімах): *schalten und walten* – “господарювати, розпоряджатися за своїм розсудом”, де *schalten* означає “розпоряджатися”, а *walten* – “керувати” [НУФС, т. 2, с. 157], *reich und arm* – “всі” [DUW, с. 140]. У морфологічному аспекті ці ФОСЕР є поєднанням однофункціональних, однотипних, однопланово семантично зорієнтованих слів із суцільним зв’язком, як правило, іменників, прикметників, дієслів, прислівників. Найчисленнішими серед фактичного матеріалу є сполучення субстантивних компонентів: *der Handel und Wandel* – “ділова чи торгово-промислова активність” [RW, В. 11, с. 327]. Мотивація переважної більшості ФОСЕР відбувається за допомогою: а) алітерації – багаторазового повтору приголосного чи групи приголосних: *Geld und Gut* – “все, що має особа у своєму володінні” [MDI, с. 151], *Notdurft und Nahrung* – “насушні потреби людини” [НУФС, т. 2, с. 81], *nicht ruhen und nicht rasten* (geh) – “працювати, не покладаючи рук” [НУФС, т. 2, с. 123]; б) асонансу – повтору голосного чи голосних звуків: *Lohn und Brot* – “зробіток”, *Hülle und Fülle* – “велика кількість, надлишок” [DUW, с. 740]; в) повтору голосних і приголосних разом: *Handel und Wandel* – “господарське та суспільне життя”, *Anschnit und Abschnitt* – “баланс, підсумок” [DUW, с. 69].

Незначну кількість ФОСЕР мотивує гра слів, двозначність, каламбури тощо. Механізм гри слів спирається на наявність різних значень у матеріально тотожних чи схожих елементах, тобто на полісемію чи паронімію відповідних лексем у системі мови. Наприклад, *etw. aus der Armenkasse kriegen* – “отримувати якусь соціальну допомогу з соціальної установи”. Тут слово *arm* “бідний” і *die Arm* – “рука” звучать однаково, але мають різне написання та значення;

б) **синтаксична мотивація**, яка виявляється у зміні порядку слів – компонентів ФО, у способах керування, узгодження і прилягання. Цей вид мотивації тісно зв’язаний із структурно-синтаксичною організацією стійких одиниць і є підтримкою образної гештальт-структури ідіоми, як-от: інверсивний порядок слів ФОСЕР *der Schornstein raucht* – “бізнес, справа йдуть добре, приносять дохід, надходять гроші” мотивує нове значення ФОСЕР *Von irgendwas muss der Schornstein ja rauchen!* – “потрібно ж щось (і самому) заробляти на прожиття!” [DUW, с. 1350];

7) **мотивація країнознавчого чи етимологічного** типу або початкова, первинна мотивація. Така

мотивація передбачає етимологічні розвідки. Початкову, первинну мотивацію мають ФОСЕР: а) із словами-компонентами грошовими одиницями: *seine [paar] Groschen zusammenhalten* (ugs.) – “економити на копійках” [DUW, с. 634], *sich ein paar Groschen verdienen* (scherzh.) – “заробляти мало грошей” [DUW, с. 634]. Лексична одиниця **Groschen**, що походить від середньолатинського слова **dēnārius** – *grossus*, означала срібну розмінну монету середньовіччя. З 1300 р. слово **Groschen** вимовлялося за правилами чеської мови **grosch (en)**. Монета **Groschen** карбувалася у багатьох країнах Європи. З XIV ст. особливо цінився мейсенський гріш. А у XVI ст. через зниження ваги та вмісту срібла **Groschen** перетворився на дрібну розмінну монету, а пізніше вийшов з обігу зовсім. Сема “дрібна, низької вартості монета” виходить на передній план і у поєднанні з іншими компонентами утворює значення наведених ФОСЕР; б) власні назви, імена історичних осіб: *dazu hat Buchholtz kein Geld* – “на це в когось немає грошей; це для когось є надто дорого” (розм.) [НУФС, т. 1, с. 128]. Бухгольц був скарбником короля Пруссії Фрідріха II. На запит міністерства, чому в Берліні не ремонтується Довгий міст, король наклав резолюцію: *Buchholtz hat kein Geld dazu* з дослівним значенням – на це у Бухгольца немає грошей; в) звичаї, традиції тощо: ФОСЕР *etw. über den Span bezahlen* – “заплатити втридорога” [DUW, с. 1424], був древній звичай німецьких купців та шинкарів відзначати борги своїх клієнтів на бирці (*Span*). Для перевірки правильності запису боргів існувала ще одна бирка (*Gegenspan*) – контрольна, на якій нечесний господар міг позначати борги у двічі більшими. Іноді він користувався нею при розрахунках. Ситуацію, коли було заплачено більше, ніж потрібно, стали позначати виразом *über den Span bezahlen*;

8) мотивом для виникнення ФО слугують також тексти, а саме: тексти Біблії, твори художньої літератури, їх автори, певні висловлювання, крилаті вирази (далі – КВ) тощо. ФОСЕР мають живі та міцні асоціації з джерелом мотивації. Найміцніші авторські асоціації мають ті ФО, які містять біблійні імена та назви, а також характерну синтаксичну архаїчність звороту. Джерелом мотивації ФОСЕР є: а) зміст та персонажі Біблії: *wer nicht arbeitet, soll auch nicht essen* – “хто не працює, той не їсть” (Біблія, Друге Послання до фессалонікійців, 3, 10) [НУФС, т. 1, с. 45], *unser tägliches Brot* – “життєво найнеобхідніше” (Біблія від Матвія, 6, 11) [НУФС, т. 1, с. 105], *arm wie Lasarus* – “надто бідний” [ВНФС: т. 1, с. 130]; б) грецька міфологія: *ein warmer Regen* – “великий непередбачуваний грошовий дохід” [RW, В. 11, с. 611]. За давньогрецьким міфом, Зевс, захопившись у дочку аргоського царя Акрисія Данаю, з’явився до неї у вигляді золотого дощу, осипавши її золотими монетами; в) висловлювання древніх філософів, мудреців, державних та політичних діячів: ФОСЕР *nach Geld stinken, j-d stinkt nach Geld* – “хтось має надто багато грошей” [DUW, с. 1471] та *Geld stinkt nicht* – “гроші, зароблені незаконно, аморально, також виконують свою функцію” походить від вислову римського імператора Веспасіана (69–79 pp.), а також вислову журналіста Н.П.Вілліса *Die oberen zehn Tausend*, яким він назвав

4 тис. нероб вищого лондонського суспільства, виникла ФОСЕР з тим самим компонентним складом зі значенням "фінансова аристократія"; г) твори художньої літератури: *am am Beutel, krank am Herzen* (geh.; oft scherzh.) – "без грошей і заклопотаний" [RW, В. 11, с. 117] (цитата з балади В.Гете "Der Schatzgräber"); г) приказки, прислів'я, самі ФО чи їх виокремлені частини: *wer sich nicht nach der Decke streckt, dem bleiben die Fü ße unbedeckt* – "якщо жити невідповідно до своїх статків, то будеш голим" [НУФС, т. 1, с. 143] та утворені ФОСЕР *sich nach der Decke strecken* – "жити по своїх статках" [RW, В. 11, с. 161], *man muss/jeder muss sich nach der Decke strecken* – "жити слід згідно своїх статків" [НУФС, т. 1, с. 143];

9) **комбінована мотивація**, або "блендінг мотиваційних типів", тобто взаємодія декількох типів мотивації в одній ФО (Blending der Motivationstypen) [Dobrovol Zur Theorie]. Розкриття множинності мотивації таких ФО вимагає від дослідника ґрунтовних етимологічних розвідок для встановлення істинних джерел походження образів, фактів, закладених у ВФ досліджуваної ФО. Так, наприклад, у серії ФОСЕР з словом-компонентом *Brot* взаємодіють символічна (хліб – символ-архетип найнеобхіднішого для життя людини) та інтертекстуальна мотивації (взято із щоденної молитви "Отче наш" *die Vaterunser-Bitte*): *sein gutes Brot haben* (розм.)

– "добре заробляти" [НУФС, т. 1, с. 124], *sein Brot mit Tränen essen* (розм.) чи її варіант *kaum das liebe Brot haben* (розм.) – "ледве зводити кінці з кінцями" [НУФС, т. 1, с. 124]. У наступній ФОСЕР *in Arbeit und Brot kommen* (розм.) – "влаштуватися на роботу" [НУФС, т. 1, с. 124] взаємодіють символічна, метафорична та інтертекстуальна мотивації.

Дослідження мотивації значення фразеологічних одиниць дає підстави стверджувати, що мотивація є одним із головних компонентів цілісного фразеологічного значення – вона мотивує, розкриває та формує його. Розкриття мотивації дає глибокі знання про картину світу та характерний стиль світосприйняття певної лінгвокультурної спільноти в різні періоди її існування. Ідеографічний спосіб подання двох сфер – вихідної та нової – уможливує розуміння системи логіко-поняттєвих зв'язків між мотивувальним і мотивованим значеннями. Перспективними у даній царині є дослідження, спрямовані на цілісне систематизоване представлення мотивології одиниць вторинної номінації з її підрозділами, а саме: описова і зіставна мотивології. Проблеми номінації, мотивації, питання співвідношення мотивованого та мотивувального, визначення ступеня мотивованості похідної мовної одиниці встановлення мотиваційних зв'язків між мотивувальною та мотивованою мовними одиницями на лексико-фразеологічному рівні також чекають свого висвітлення.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Образ, метафора, символ в контексте жизни и культуры / Н. Д. Арутюнова // *Res Philologica / Филологические исследования* / под ред. Н. Д. Арутюновой. – М. ; Л. : Наука. – 1990. – С. 71–89.
2. Блинова О. И. Мотивология и ее аспекты / О. И. Блинова. – Томск : Изд-во ТГУ, 2007. – 394 с.
3. Блинова О. И. Языковое сознание и вопросы мотивации / О. И. Блинова // *Язык и личность*. – М., 1989. – С. 122–127.
4. Голев Н. Д. О семантических типах мотивационных отношений / Н. Д. Голев // *Вопросы словообразования в индоевропейских языках (форма и значение)*. – Томск : Изд-во ТГУ, 1985. – С. 31–42.
5. Дмитренко О. П. Фразеологічні одиниці на позначення соціально-економічних реалій у сучасній німецькій мові : структурний та семантичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10. 02. 04 / Дмитренко Олена Петрівна. – Херсон, 2010. – 257 с.
6. Дубицкая Е. В. Синхроническая и этимологическая мотивация фразеологических единиц русского языка / Е. В. Дубицкая // *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена = Izvestia : Herzen University Journal of Humanities & Sciences*. № 107: научный журнал. СПб., 2009. – С. 146–150.
7. Золотова Л. М. К проблеме семантической мотивированности фразеологизмов современного немецкого языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Золотова А. М. – М., 1978. – 24 с.
8. Дьяков А. С. Основы терминотворения: Семантические та социолінгвістичні аспекти / А. С. Дьяков, Т. Р. Кияк, З. В. Куделько. – К. : Вид. дім "KM Academia", 2000. – 218 с.
9. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики) – Львов : Изд-во Львовск. гос ун-та "Вища школа", 1988. – 161 с.
10. Кононенко В. І. Словесні символи у семантичній структурі фраземи / В. І. Кононенко // *Мовознавство*. – 1991. – № 6. – С. 30–38.
11. Логачева В. Г. Комбинированная мотивировка значения фразеологических единиц средствами повтора / В. Г. Логачева // *Вестник Самарского гос. ун-та*. – Самара : Изд-во Самарского гос. ун-та. – 2011. – № 4 (85). – С. 168–172.
12. Пилипчук В. І. Про мотивованість номінаційної функції фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови) / В. І. Пилипчук // *Мовознавство*. – 1981. – № 4. – С. 54–61.
13. Селіванова О. О. Міфологема мотивація номінаційних одиниць / О. О. Селіванова // *Мовознавство*. – 2006. – № 6. – С. 41–51.

14. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : монографія / О. О. Селіванова. – К. ; Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
15. Шелестюк Е. В. О лингвистическом исследовании символов / Е. В. Шелестюк // Вопросы языкознания. – 1997. – № 4. – С. 125-142.
16. Черданцева Т. З. Мотивационный макрокомпонент идиомы и параметр денотации / Т. З. Черданцева // Фразеология в Машинном фонде русского языка. – М. : Наука. 1990. – 208 с.
17. Dobrovol'skij D., Piirainen E. Zur Theorie der Phraseologie. Kognitive und kulturelle Aspekte. Linguistik. Band 49. Tübingen : Stauffenburg Verlag Brigitte Narr, 2009. – 211 S.

Список лексикографічних джерел

1. (ЛЭС) Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
2. (БНРС, т. 1) Большой немецко-русский словарь : в 2 т. / под. рук. О. И. Москальской. – М. : Рус. Язык, 2004. – Т. 1. – 760 с.
3. (БНРС, т. 2) Большой немецко-русский словарь : в 2 т. Т. 2 / под. рук. О. И. Москальской. – М. : Рус. Язык, 2004. – 680 с.
4. (НУФС, т. 1) Гаврись В. І. Німецько-український фразеологічний словник / В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. – К. : Рад. шк., 1981. – Т. 1. – 416 с.
5. НУФС, т. 2) Гаврись В. І. Німецько-український фразеологічний словник / В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. – К. : Рад. шк., 1981. – Т. 2. – 416 с.
6. (DUD) Duden. Deutsches Universalwörterbuch / herg. und bearb. vom Rat der Dudenredaktion. [Red. bearb. Matthias Wemke]. – 3, völlig neu. bearb. Aufl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverl., 2002. – 1816 s.
7. (RW, B.11) Duden (in 12 Bänden) Band 11. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Idiomatisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Dudenverlag. – Mannheim ; Leipzig, Zürich, 1992. – 864 s.
8. (KW) Kupper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / H. Kupper. – Warszawa : Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1996. – 959 S.